

Ленка БЛЕХОВА ЧЕЛЕБИЋ*

ПОМЕНИ КУГЕ У КОТОРСКИМ НОТАРСКИМ СПИСИМА 1326 - 1503.

"У јулу године 1435. куга је у граду Котору жарила и палила и град је био сасвим напуштен од свих, и то тако, да заједно са комесом и горереченим господином бискупом од лаика и чиновника у граду није остало више од седамнаест људи".¹ Тако драматично описује један од помора, који су Котор периодично погађали, очевидац - сам которски бискуп Marin Contareno, када је свједочио у предмету именована новог плебана на упражњено мјесто плебана цркве Св. Марије од Ријеке, Николе Болице, такође преминулог од куге. У овом излагању ћемо се осврнути на конкретне помене куге на које смо наишли у которским изворима.

Помени куге у Которском архиву се односе претежно на XV вијек, али из ријетких которских и страних извора знамо да ни Котор није заобишао талас епидемија који је у XIV вијеку десетковао европско становништво. Покушаћемо у кратком излагању сумирати помене куге који нам стоје на располагању у рукописним књигама которске канцеларије и затим додати препис и тумачење неких докумената, како у фуснотатама тако у прилозима.

Куга, на латинском звана *pestis, pestilencia, epidemia, mortalitas* или *morbus*, а на венецијанском дијалекту коришћеном у которској канцеларији *pidimia* или *pedemia*, била је страх и трепет у средњем вијеку, чија сила се може упоредити са II свјетским ратом. Смртоносну болест изазива бактерија *Pasteurella pestis*, или Yersinov бацил. Њена тзв. бубонска форма се манифестује појавом отока и угнојеним жлијездама у области препона или под пазухом, док плућна форма напада плућа. У већини случајева болесник умире најчешће у току од 2-3 дана, понекада и за неколико сати.

* Аутор је научни сарадник у Историјском институту Црне Горе.

¹ Бискупски архив Котор (даље БАК) I, 78 (27. мај 1437). Текст документа преносимо у прилогу VI.

Прва поуздано доказана епидемија куге се појавила у вријеме владавине Јустинијана I (по њему прозвана Јустинијанова куга или, такође, Прокопијева куга по аутору најбољег познатог описа епидемије) и трајала је готово 50 година, односно од 531. до 580. Од VIII вијека куга се појављује периодично у сваком стољећу по неколико пута.

Најстравичнија и најмасовнија је била епидемија тзв. *црне смрти* која је харала у Европи у XIV вијеку и покосила трећину европског становништва. Појавила се 1346. године у Монголији и сјеверној Кини, затим је 1347. године "свиленим путем" стигла преко Цариграда на Сицилију а одатле се проширила на читаву Италију. Исте године је само у Венецији умрло око 100 000 људи. Укупни број жртава у читавој Европи се процјењује на 25 милиона људи. Куга је 1348. године захватила и Далмацију и Истру гдје је бјеснила све до 1353. године. Али и након ове стравичне епидемије појављивале су се нове - само у Дубровнику је у XV вијеку куга харала 22 пута.²

Нарочито су били изложени опасности приморски градови у којим се зараза ширила преко посада бродова који су често стизали из већ заражених подручја, у случају Котора на првом мјесту из Млетака, Анконитанске Марке и Дубровника, али такође са грчких острва.

I. Из которских докумената знамо да је у Котору куга харала 1400, 1422, 1430, 1435, 1503 и 1572 године.³ Млетачки извори спомињу епидемију још г. 1363 и 1433. Поуздано знамо да је куга, односно већ поменута црна смрт, у Дубровник стигла већ године 1348. Куга која је иначе попримила нечувене размјере оставила је за собом пустош и посљедице које су се очитавале у ограничењима луксуза⁴, али прије свега у карантину који је 27. јула 1377 г. био уведен као један од првих у Европи. У одлуци дубровачког Великог вијећа одређује се да нико ко долази из заражених крајева не смије бити примљен у град већ мора да буде изолован мјесец дана прије но што крочи међу зидине.⁵ Ријеч карантин изведена је од италијанског нумералија *quaranta*, четрдесет (дана), али у Дубровнику су сматрали за довољан рок за раскуживање 30 дана.⁶ Поменута одредба је налагала да се сви који долазе у Дубровник из окупаних

² У погледу теме упућујемо читаоце на монографију К. Бергдолта: *Der Schwarze Tod*, изд. Verlag C. H. Beck, München 2000. Монографија са добрим научним апаратом је посвећена посебно епидемији куге г. 1348, историјату, клиничкој слици, пропратним појавама и економским и психолошким посљедицама епидемије. За разлику од често цитираног *Сџраха на Зајпаду* Ж. Делимоа (изд. Књижевна заједница Новог Сада 1987, види дио I, 134 - 175), мање је уопштена јер ставља нагласак на само један вијек.

³ Р. Ковијанић, И. Стјепчевић: *Културни животи сџарога Којтора* II, 13.

⁴ Д. Динић - Кнежевић: *Положај жена у Дубровнику*, 87; иста: *Прилози из животија...*, 62; иста: *Ограничење луксуза у Дубровнику крајем XV и почетком XVI века*, in: *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду XVIII/1 (1975)*.

⁵ *Liber viridis*, приредио Б. М. Недељковић, Београд 1984, cap. 49 *Veniens de locis pestiferis non intret Ragusium vel districtum* (27. VII. 1377).

⁶ Први познати карантин је увео 27. јула 1374 г. Бернабо Висцонти у Reggio d' Emilia. Уп. Viraben, J. N.: *Les hommes et la peste en France et dans les pays européens et méditerranéens* (Civilisations et Sociétés 36), I-II, Mouton, Paris, Le Havre 1975 и 1976, II, 173 - 175; В. Станојевић: *Историја медицине*, Београд-Загреб 1953, 287 - 288.

крајева изолују на полуотоку Мркану или у Цавтату. У наредним годинама дубровачке власти су усавршавале заштитне мјере што се види из одлука градских власти из година 1397, 1405, 1428, 1436 и других.⁷ Казна за кршиоце карантинских мјера је износила 50 перпера. У једној од поменутих одредби се наводи да је у Дубровнику 1438. године умрло двоје од троје људи. Логично је закључити да с обзиром на тијесну економску и социјалну повезаност Дубровника и Котора мора да се болест пренијела и у Котор у врло кратком року и да је овдје било епидемије исто толико колико у Дубровнику у XIV вијеку.

Још једна врста статутарних одредба индиректно је повезана са епидемијама куге у XIV вијеку: ради се о одредбама из година 1348. и 1359. које одређују необично повољне услове стицања *civiteta* - грађанских права: према њима, да се постане грађанин Котора довољно је само дати изјаву код нотара и настанити се у граду. Нови становник је био на двије године ослобођен од обавезе стражарења. За оне који су покушали да га врате на село, то јест првобитним газдама, предвиђена је глоба у висини од 50 перпера (на другом мјесту 25 перпера). Новоприспјели су чак били ослобађани и од уплаћивања ангаридија градској благајни. Раније су били услови за стицање грађанских права далеко тежи и захтијевали су да подносилац захтјева борави у граду дуже вријеме. Начин формулисања одредаба указује на чињеницу да је у Котору усљед смртоносне епидемије, или више њих, настала јагма за новом радном снагом и да су власници посједа узалуд покушавали да спријече масовни одлазак својих кметова у град који је нудио слободу и дажбинске олакшице. Градске власти су образлагале ове мјере стремљењем да се побољша стање и оживи град (*pro meliori statu et reformatione civitatis praedictae*).⁸

Шиме Љубић наводи докуменат којим се млетачким трговцима који су бјежали од епидемије куге у Котору 1363. године дозвољава враћање робе у Млетке без плаћања обавезног пореза на ту робу.⁹

Други непобитан доказ о присуству куге у Котору XIV вијека пружа докуменат датиран 28. априла 1400. године.¹⁰ Тај докуменат доно-

⁷ *Liber viridis*, cap. 91 *De ordinibus contra eos qui veniunt de locis pestiferis* (5. I. 1397); cap. 225 *Ordo barcarum venientium de locis pestiferis* (29. IV. 1428); cap. 305 *Ordo pro custodia insularum contra pestem* (19. V. 1436); 319 *Ordines observandi tempore mortalitatis* (17. III. 1439). Уп. И. Синдик: *Комунално уређење Кошора*, Београд 1950, 37 - 38.

⁸ *Statuta Cathari*, cap. 225 *De hominibus venientibus ad habitandum in Civitatem Cathari*; исто, cap. 229 *De possanicis venientibus ad habitandum in civitatem*, исто, cap. CCXXVIII *Quod nullus possit aliquem hominem de civitate trahere ad ponendum in villa*.

⁹ Шиме Љубић: *Листине о одношајих између јужнога Славенсџва и Млеџачке Републике IV*, 56 (XCIX); Антун Милошевић: *Schematismus dioecesis Catharensis*, Дубровник 1907, 9.

¹⁰ Историјски архив Котор, Судско-нотарски списи (даље ИАК СН) II, 448 (28. IV. 1400): *Eodem millesimo et indictione, die XXVIII Aprilis. Per Matheum Vladi, officialem supra illos qui veniunt de locis mortalitatis, ac de mandato Maioris et Generalis Consilii, fuit pronunciatum et denunciatum ser Marino Simonis quatenus si dictus ser Marinus fuerit in locis mortalitatis, solvat Communitati Cathari ducatos quingentos. Qui ser Marinus respondit venisse et fuisse in locis sanis, salvo, dixit, quod in Venetiis, in Canaredo, erat mortalitas, et ipse stetit iuxta Rialtum, et etiam uxor sua stetit in locis ubi mortalitas non est, videlicet in Zupanam*. Уп. С. Мијушковић: *Оснивање и реорганизовање једне средњовјековне*

си вијест о истрази которских власти, конкретно службеника задуженог за провјеру лица доспјелих са стране гдје је харала зараза, у случају Марина Шимуновог који је стигао из Млетака. Службеник, Матеј Владов, поставља Шимуновом питање да ли се нашао у крају гдје је дошло до епидемије, и у случају да јесте, Шимунов је дужан да плати глобу од 500 дуката. Марин се брани тврдећи да се налазио тамо гдје болести није било. Додуше, куге је било у Млецима, на острву *Sanperegio*, но он се налазио у близини Риалта. Ни његова жена није дошла у додир са заразом јер је боравила на острву Шипан.

Докуменат јасно свједочи да је у Котору постојао службеник за санитарске мјере неопходне у временима куге којег су одредиле градске власти по узору на млетачке. Казна, како је упозорио већ С. Мијушковић, мора да је била додатна мјера за кршење карантина, односно избјегавања обавезног боравка у карантинској станици за раскуживање, вјероватно на неком острву које данас на основу расположиве грађе не можемо лоцирати. Сама висина казне је огромна и говори о веома строгом приступу проблему. Додуше, Марин Шимунов је могао да плати чак и такву глобу: важио је за једног од најбогатијих которских трговаца тог времена, јер се бавио врло уносним пословима, поред осталог и трговином робљем.¹¹

У 1400. години, дакле, знамо да је постојао карантин али не знамо гдје. 1431. г. се датира вијест о броду који је био у Пуљи и испловио из *Molfetta* за Котор.¹² У документу се наводи да је карантин постојао код Ђурића. Поуздано знамо да се радило о карантину за бродове јер у документу се спомиње само брод који је био под принудним карантинном, будући да је приспио из заражених области. Ако документи уопште убицирају гдје се налазе "крајеви заразе" (*loci morbosi* или *loci mortalitatis*), јасно упућују на Далмацију и Италију из којих се стизало преко мора. У тренутку када је куга захватила и сами Котор, карантин је важио и за све бродове који су се налазили у луци и нијесу смјели да исплове.

Гдје је био и да ли је уопште постојао копнени карантин не можемо да утврдимо. Ипак, с обзиром на чињеницу да је куге било и у Србији са којом је Котор трговао и на талас избјеглица у другој половини XV вијека који се сливао у приморске градове, можемо да претпоставимо да су власти надзирале придошлице и спрјечавале њихов директни улазак у град и на копненим путевима како су то чинили и многи други градови медитеранске области.¹³

Сигурно се зна да су млетачке власти након преузимања Котора под своју власт (1420) увеле и обавезно стражарење, које је добијало на важности нарочито у временима куге. Свједочанство о томе су оставили которски изасланици Иван Бисте и Иван Бућа који су 1423. тумачили

здравствено првенствено установе, у рукопису (библиотека ДА Котор), 1 - 4 (Далје: Оснивање...).

¹¹ О Марину Шимуновом (Симоновом) успутно види: Л. Блехова - Челебић: *Жене ...*, 211.

¹² ИАК СН IV, 387 (30. VII. 1431). Уп. Р. Ковијанић, И. Стјепчевић: *Културни животи старога Кошора*, Цетиње 1957, II, 14.

¹³ У крајевима гдје је било великих ријека постојао је и ријечни карантин.

ставове градских власти Сињорији. Према њиховом исказу, 1422. град је стражарио Nikola Capello који није одустајао од своје дужности без обзира на смрт по сто људи дневно у граду и заразу која је крочила и на његов брод.¹⁴ Говори се о снажној епидемији куге која је захватила Котор већ изнурен посљедицама Другог скадарског рата (1419 - 1423), морском и копненом блокадом, приливом избјеглица из околних села и сушом.

У XV вијеку куга је у Котору била присутна у више наврата али о неким епидемијама у которским архивалијама нема трага. Тако је у случају епидемије године о којој свједочи млетачки документ из године 1436. који биљежи захтјев Николе из Котора за враћање породичних посједа у Котору. У Николином исказу се спомиње куга у Котору за владавине Марка Барбадига.¹⁵

Которско Мало вијеће је 7. априла 1437. донијело одлуку о оснивању уреда општинских надзорника које су бирали властелини и чији се задатак састојао у надгледању чистоће града и прегледању лица приспјелих из кугом захваћених крајева. Ови надзорници, *provisores*, били су овлашћени да одлуче коме ће дозволити улазак у град и да истјерају сваког код којег је постојала сумња на заразу изван града на толико мјесеци, недеља или дана колико они одреде.¹⁶ Исти циљ, то јест отклонити опасност заразе путем заштитних хигијенских мјера, сигурно имају у виду и друге статутарне одредбе о одржавању чистоће улица нарочито у топлијим мјесецима (од Ускрса до августа) и одржавању чистоће извора на Пућу.¹⁷ Тај извор није, изгледа, у временима куге уливао повјерење јер знамо да се тада ишло по воду чамцем даље од града. Вода и пацови су били главни извори заразе. Да се ишло чамцем по воду, спомиње један од свједока у парници коју је покренула Маруша, жена Марина Козомора, која је његовала Шима Болицу када је године 1422. лежао болестан од куге, напуштен од чланова домаћинства.¹⁸

Карактер заштитне мјере против ширења болести има и статутарна одредба о забрани увоза меса са стране и продаји мрцина. Нехигијенско, на непрописан начин клано и складиштено месо се такође сматрало за извор могуће заразе. Сви који су прекршили наредбу били су кажњавани глобом у висини од 1 перпера.¹⁹

Из горенаведеног произлази да поред пустоши и пропадања ипак постоји једна позитивна посљедица куге: јачање свијести о потреби одржавања чистоће јавних просторија.

¹⁴ А. Дабиновић: *Коттор у дружном скадарском рајју* (1419 - 1423), 60 - 61.

¹⁵ *Acta Albaniae Veneta saeculorum XIV et XV*, red. J. Valentini, ed. Rudolf Trofenik, Minhen 1971 (даље: ААV), 3730 (6. X. 1436): *...interim vero dum pestis valida foret in eadem civitate tempore regiminis nobilis viri quondam ser Marci Barbadoico alias comitis Catari...*

¹⁶ *Statuta Cathari*, Venecija 1616, cap. *Pro electione Provisorum Communis, pro conservatione civitatis et eius utilibus*; о структури, надлежностима и развоју колегијума види: С. Мијушковић: *Здравствена култура у сџаром Коттору*, Зборник радова за медицинску истраживања САН, књ. VIII, 65 - 66; исти: *Оснивање...*, 5.

¹⁷ *Statuta Cathari*, cap. CCCCV *De munditia civitatis*; исто, cap. CCCCVI *De immunditia quae iactatur in via*; исто cap. CCCXXI *De munditia putei*.

¹⁸ ИАК СН V 637, 13. XI. 1434: текст читавог документа види у прилогу I.

¹⁹ *Statuta Cathari*, cap. CCCXXIV *De carnibus illicitis et morticinis non vendendis*.

Међутим, нијесу све хигијенске мјере наишле на разумијевање становништва. 19. маја 1437. се датира млетачки дукал који реагује на молбу которских посланика који су се жалили на увођење пореза од 7 перпера за трошкове стражарења града приликом епидемије (вјероватно године 1435). Та дажбина је вјероватно била уведена због додатне потребе да се појача контингент чувара градских зидина да се град не би пунио криминалним елементима и лицима која су била носиоци заразе и да се стражари примама бољим зарадама. У писму дубровачког бискупа Антонија де Реате которском колеги Марину Сонтарено из 1437. године читамо да "због епидемије која је недавно задесила овај наш град су сви наши племићи који су представљали управу и Вијећа побјегли у страху од наказе и још се нијесу вратили кућним праговима; и тако је нама (бискупу) преостала само шесторица племића за чување града."²⁰ Вјероватно се већина становника опирала обавези чувања града, исто као и плаћању трошкова за страже.

Забрана сахрањивања жртава куге у граду такође није била нимало популарна. Зато су которски изасланици тражили да се дозволи да се умрли изван града превезу у град и тамо сахране сходно обичајима, у породичним гробницама.²¹ Да умрле од куге није било дозвољено враћати у град ради сахране доказује запис о покопу једне од жртава куге 1435 године, плебана Николе Болице.²² Очигледно је да се радило о санитарским мјерама у којима су Которани видјели оптерећење и зулум млетачких власти а не нешто што има за циљ заштиту градског становништва. Ипак, њихова молба није само израз кратковидости него и растућег сиромаштва.

Логично је да су у временима куге биле увођене санитарске мјере и у обрнутом правцу. Године 1455. датира се забрана млетачких власти да се спријечи долазак у Млетке Которана који бјеже од куге. Ниједан которски капетан са својим бродом није смио да уплови у млетачку луку. За онога ко не би поштовао забрану била је одређена казна од 50 либри, сваки пут када би ушао у луку.²³ Јасно је, дакле, зашто су многи морали да проводе на мору толико времена: други градови су на прву вијест о избијању куге потпуно затварали своје луке за бродовље пристигло из заражених области. Посебно је то важило за млетачке области, јер су Млеци, као што историја показује, увијек и одмах били добро обавијештени о свему што се дешавало "у сјени њихове владавине".

II. Тешке посљедице прохујалих епидемија огледале су се на свим групама становништва. Веома тешко је била погођена црква. Посљедице црне смрти у европском свештенству је анализирао Zaddach, ко-

²⁰ БАК I, 25 (август 1437): *...quod ob epidemiam, que hactenus hanc nostram urbem afflixit, omnes nobiles regiminis ac consiliorum nostrorum, qui timore portentii ab extra se reduxerunt, nondum ad Lares proprios redierunt nobis solummodo sex nobilibus ad ipsius urbis custodiam remanentibus...*

²¹ Г. Чремошник: *Которски дукали*, in: Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини, Сарајево 1922, 148 (19. V. 1437).

²² БАК I, 109 (19. I. 1436). Текст документа доносимо у прилогу IV.

²³ ААВ 6297 (19. III. 1455). Године 1456. се забрана понавља, овога пута проширена на све Словене и Албанце (ААВ 6439, 21. VI. 1456).

ји је исправно закључио да је највећи помор задесио прије свега ниже свештенство, које је живјело сиромашно и било је у сталном контакту са лаичким становништвом.²⁴ Виши клер се могао држати по страни. Бискупи су одлагали визитације, освештавања, потписивање повеља, конвенте и другу црквену агенду све док не прође опасност. То се добро види из једног архивског документа у којем се именује нови старатељ цркве Свете Марије од Ријеке. У привилегију је которски бискуп Marin Contareno (1429 - 1453) сматрао за сходно да објасни зашто је протекло прилично времена између смрти старог и намјештања новог плебана. Стари плебан, Никола Болица је, наиме, умро од куге ван града, гдје је и сахрањен. Бискуп, каже се у тексту, није могао да сазове скупштину која је бирала замјеника јер су сви грађани и племићи за вријеме куге боравили ван града. Из привилегија произлази да је Contareno остао у граду, исто као што је раније учинио његов претходник бискуп Рајмунд из Витербоа који је, међутим, подлегао болести.²⁵

Неки самостани су сасвим опустјели. Иван Остојић наводи податак да је папа Урбан V булом из 1368. г. наредио которском архиђакону да спрјечи свештеника Матију де Ваша у својатању женског бенедиктинског самостана Светог Мартина у Котору чије су првобитне становнице, сестре бенедиктинке, умрле од куге.²⁶ Монахиње су вјероватно бринуле о обољелима и тако је зараза ушла у њихов самостан. Чим се заразила једна сестра судбина осталих је била запечаћена, јер се у самостанима живјело у скученим условима, спавало и јело у заједничким просторијама.

Иста судбина је касније сатрла и бенедиктински самостан Св. Михајла у Пакљеном на острву Шипан. О томе догађају сазнајемо из кореспонденције између дубровачког и которског бискупа која се налази у бискупској курији Котор. Которски грађанин Томо Пасквали је првобитно тражио код Свете Столице дозволу да се замонаши у поменутом самостану као редовнички брат. Када је стигла дозвола, куга је погодила самостан и умро је и стари опат Стјепан, и стога је Contareno предложио Тома за новог опата. Ипак, Томо није могао бити биран, јер дубровачки бискуп је чекао повратак чланова управног вијећа самостана у Дубровник. Никакве ургенције енергичног Contarena нијесу могле натјерати дубровачког бискупа да убрза рјешавање предмета, без обзира на дозволу Светог оца. Такође је морало протећи извјесно вријеме да прође опасност од заразе, пошто самостану "није било здраво прићи".²⁷ У акредитивном писму бискупа Contareno којим се Томо предлаже за новог опата каже се да је писмо прослијеђено "... не усуђујући се да уђемо у гореречени самостан, јер ... у овом самостану је било и има још куге толико округне да су опат и сви монаси и слуге самостана, изузев једног, подлегли немилосрдној болести; штавише, у самостану леже несахрањена ти-

²⁴ B. L. Zaddach: *Die Folgen des schwarzen Todes (1347 - 1453) für den Klerus Mitteleuropas*, in: *Forschungen zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 17, Stuttgart 1971.

²⁵ БАК I, 109 (19. И. 1437). Текст документа види у прилогу IV. О бискупу Рајмонду из Витербија види Д. Фарлати, *Illyricum sacrum* VI, 458.

²⁶ И. Остојић: *Бенедиктинци у Хрватској* II, 508.

²⁷ БАК I, 27 (август 1437).

јела преминулих ..."²⁸ Сабласан призор се понављао у густо насељеним градовима, селима, самостанима, лазаретима свуда гдје је болест процрла, јер је умирање било толико масовно и брзо да живи нијесу стизали да сахране мртве.²⁹

Многи неустрашиви свештеници су у временима куге замјењивали нотаре, као што се види из тестамената. У Котору је године 1503. поново завладала куга, чијем је ширењу свакако допринио дуготрајни млетачко-турски сукоб (1499 - 1503.).³⁰ У атмосфери анархије изгледа, још прије појаве куге, нијесу како треба функционисали органи градске управе. Због куге је немоћ локалних власти била на самом врхунцу. Упечатљив је тестамент који је оставила Петруша Бранковић из Котора, писан у журби и без прописаних формалитета због пријетеће смрти. Петруша је диктирала тестамент свом исповједнику у туробној атмосфери "morbo grande", која је на њене очи већ однијела дио њене породице, то јест сина, снаху и унучад. И остали укућани су били већ заражени. Будући да није могла да пронађе канцелара, позвала је свог исповједника Трифуна Бизантија да јој напише тестамент. Позвани и именовани свједоци нијесу потписали исправу, вјероватно зато што су се плашили да кроче у кућу умирајуће.³¹

Још потреснија је прича о настајању тестамента Луције Смољанић, која је морала да са балкона дозива и моли потписнике јер нико није хтио да крочи у окужену кућу. Такође, ова жена је морала да замоли црквено лице да јој напише опоруку, јер је било немогуће пронаћи нотара.³² Око њеног тестамента се касније покренула истрага пошто се сумњало на валидност опоруке.

Проблем у вези са тестаментом састојао се у томе што је Статут јасно прописивао правила састављања тестамента која су, међутим, у тренутку харања куге постала неиспуњива. Ако се радило о иметку чија вриједност није премашивала 100 перпера, било је довољно да има два свједока и једног судију или аудитора из Котора. Ако се радило о већем легату, онај који завјештава је могао да пише опоруку сам, а ако је био неписмен, тестамент је писао градски нотар или канцелар у присуству два свједока.³³ Статут уопште не предвиђа могућност да тестамент пише свештеник који се нашао код болесног због сасвим других разлога - због

²⁸ БАК I, 21 - 22 (23. VIII. 1437): *non audiendo accedere ad monasterium antedictum ... pro eo, quia in dicto monasterio fuerat et est epidemia tam crudelis, quod abbas et omnes monaci et famuli ipsius monasterii, uno solum excepto, peste crudelissima perierunt, ymo in monasterio ... corpora mortuorum insepulcra iacent...*

²⁹ И. Остојић у списку опата самостана у Пакљеном на Шипану Тома не наводи у овим годинама. Касније (1444 - 1445) наводи као опата неког Томо без презимена. Не мора да се ради о истоме. Исти наводи да је први комендатарни опат (име непознато) у Пакљеном забиљежен тек 1437. године. Остојић, нав. дј. III, 310, исто II, 456.

³⁰ А. Дабиновић: *Койџор ...*, 55 - 69.

³¹ ИАК СН XXIII, 605 (10. VII. 1503); М. Милошевић: *Бока Койџорска ...* 421.

³² ИАК СН XXIII, 599 - 604 (11. X. 1503 - датум писања опорукe, 12. X 1504 - датум доношења пресуде). Текст латинског дијела документа доносимо у прилогу III. За тумачење слабо читљивих италијанских дјелова текста послужили смо се регестима дон Грације Брајковића која се налазе у ДА Котор.

³³ Statuta Cathari, cap. CCCXXXV: *De testamentis et commissariis testamentorum correctio-*

исповијести и помазања; као и да свјedoци буду лица ухваћена на улици, која нијесу ни присуствовала диктирању опоруке, што је била њихова основна обавеза; да се опорука не достави у прописаном року од 30 дана јер нема никог ко би ју предао.

Гореспоменута Луција Смољанић је оставила сав свој иметак свештенику Трипуну Владовом. Црква је након таласа епидемија биљежила знатан раст богатства које је потицало из легата преминулих вјерника, који су на тај начин исказивали захвалност онима што их нијесу напустили у посљедњем часу. Јер за вјерника било је, и јесте, најтеже да умре без духовне утјехе и опроста. Наравно, лаичке власти су знале да им на тај начин измиче богатство које би, ако би оспориле тестамент, припало граду. Због тога је и настао процес због Луцијиног тестамена, чије поништење је тражио адвокат градске благајне.

По природи хришћанских начела, црква је стајала иза оснивања болница и лазарета о којима су писали други истраживачи.³⁴ Ми ћемо само споменути податак да је градски благајник Јакоб Нигро умро крајем јула 1430. од куге "у бискупској курији".³⁵ Тумачити тај помен као могућност да је у курији постојала нека прихватна просторија за проминентне болеснике би било на основу јединог помена исувише смјело. Податак свједочи о томе да се у курији бар у овом случају указала здравствена помоћ, или се то омогућило родбини (Нигро је умирао у пратњи супруге Исабете), а да ли се радило о правилу, могу посвједочити тек други, новоискрсли документи.

Пропратна појава стравичних кужних помора био је пораст успјеха флагеланата, бичевалаца који су демонстративним кајањем покушавали да одврате кугу. Вјеровало се да зараза слиједи као казна за гријехове. Братовштина флагеланата је била у Котору основана 1298. године.³⁶ Извјесно да је била активна посебно у временима помора.

III. Нестајање цијелих породица проузроковало је дубоке друштвене промјене чији учинак у Котору само наслућујемо. Из докумената се јасно види какву је пометњу куга унијела у имовинске односе. Људи су умирали не остављајући прописне тестаменте нити какве исправе (*ab intestato*), јер није било никог ко би се усудио да крочи у њихову кућу. Ратика, жена Бернића, заједно са својом сестром Катарином жалиле су се против одлуке старатеља заоставштине њихове тетке Радославе која им је оставила неке ствари од вриједности, али како је умрла од куге, није уврстила поклон у завјештајну опоруку. Њихов захтјев је одбијен зато што се није могло давати било шта из заоставштине што није било увршћено у тестамент.³⁷ Сличних исправа има неколико.

nes ultimaе (16. IV. 1417). Потпуне одредбе Статута о опорукама нијесу познате.

³⁴ Р. Ковијанић, И. Стјепчевић: *Културни животи сџарога Кошора II*, Цетиње 1957; С. Мијушковић: нав. дј.; В. Костић: *Први лазарет у Боки Кошорској на осирву Свети Гаврило*, Acta historica med. stom. pharm. med. vet. 1990/30/1-2/45 - 55 и други.

³⁵ ИАК СН IV, 15 (9. XII. 1430).

³⁶ И. Стјепчевић: *Кашедрала Св. Тријуна у Кошору*, Вјесник АХД 51, Сплит 1940, 60 - 61.

³⁷ ИАК СН IV, 149 (12. V. 1431).

Исте природе био је и спор татора малољетних пасторака покојног Налиса Ситића са Марином Бућом у вези са спорном оставштином њихове покојне мајке Јелуше, рођене Главати, око једне куће у Котору. Јелушин тестамент није био прописно сачињен пошто је недостајао довољан број свједока. Бранилац права осиротјелих Јелушених синова изричито наводи да су у вријеме писања тестаента "сви племићи побјегли изван града због куге харајуће за владавине комеса Антонија delle Voccole."³⁸ Изгледа да је Јелуша од куге и умрла, исто као и споменути кнез.³⁹ Овај помен куге доказује општепознату чињеницу да је становништво Котора тражило спас у бјекству, што је у временима потпуне немоћи медицине и било једино рјешење. Ако би био тачан податак "побјегли су сви племићи" (*tuti li zintil homeni iera schampadi*), то би значило да су се међу бјежећима нашли и чланови горе претпостављаног вијећа за здравствене мјере које су, како смо већ рекли, бирали искључиво властелини у својим редовима.⁴⁰

Млетачки документи биљеже један захтјев которских грађана Базилија Бизантија и Добрушка Маргоцијевог који су тражили од млетачких власти да им одложи плаћање дуга од 60 дуката за неки порез на месо. У захтјеву се наводи да "због епидемије која је наишла и била је толико јака да су скоро сви грађани и становници Котора отишли и боравили много мјесеци ван земље и дистрикта" не могу да уплате потребни износ, јер су осиромашили и збрињавају бројне породице.⁴¹ Слични призори напуштених градова видјели су се свуда гдје је стигла болест. У Млецима се 1416. г. није могло више ни саставити градско вијеће да испрати изасланика Кефалоније који је од куге у Млецима бјежао кући да спаси живу главу. Из Улциња су се 1422. г. људи склањали на Св. Стефан. Драч је г. 1429. описиван као "град напуштен од свих" (*civitas omnibus <stipendiariis> derelicta*) и потпуно без војне посаде, која је поумирала или се разбјежала.⁴² Свим документима који спомињу кугу је заједничко то што је између њиховог датирања и куге протекло знатно вријеме, најчешће неколико година. Посљедице епидемија су биле дуготрајне и ра-

³⁸ Antonio delle Voccole је изабран за комеса Котора 19. VIII. 1420. Уп. М. Милошевић: *Бока Кошорска за вријеме млетачке владавине* (1420 - 1797.), 412 (у рукопису).

³⁹ А. Дабиновић: *Кошор у дружном скадарском рату* (1419 - 1423), Рад ЈАЗУ, Загреб 1937, 191., наводи да је од знаменитих људи умро још бискуп Рајмонд из Витербија којег спомиње Д. Фарлати, *Illyricum sacrum* VI, 458.

⁴⁰ ИАК СН IV, 576 (26. I. 1432). На претпоставку нас наводи аналогија са Дубровником гдје су се након стишавања епидемије од првих царинских прихода исплаћивале посебне награде оним ријетким службеницима који су смогли храбрости да остану у граду. Уп. *Liber viridis*, сар. 113 *De electione officialium imprestitorum et eorum offitio* (7. XII. 1405).

⁴¹ AAV 3465 (3. VII. 1431): *Ad humilem supplicationem fidelium nostrorum Basilius de Besanti et Dobrusci de Margozo de Cataro, qui alias tempore regiminis viri nobilis ser Johannis Balbi Comitis Catari conduxerunt datium Becharie, de quo propter epidemiam que supervenit talis, quod quasi omnes cives et habitatores Catari abierunt deinde et steterunt extra terram et territorium per multos menses, perdidierunt multum idem Basilius et Dobruscus et remanent adhuc debitores de ducatis sexaginta auri vel circa, quos solveere non possunt propter damna ex dicta causa perpessa et quia, ut exponunt, sunt pauperes et familia magna gravati. ...*

⁴² AAV 3286 (6. XI. 1429); исто, 2036 (14. VIII. 1416); исто, 3640 (14. VIII. 1434).

не дубоке. Администрација је била десеткована исто као и становништво и није могла да прати брзе промјене у имовинским мапама.

IV. Куга је значила и даље продубљавање аграрне кризе која је почела да долази до изражаја већ у XV вијеку. За земљопосједнике су посљедице куге, то јест пад цијена житарица и недостатак радне снаге која је одлазила у град, биле веома осјетливе. Они који су се суочавали са хитном потребом да пронађу радну снагу за своје посједе објезбијеђивали су се у уговорима о закупу клазулама које су спрјечавале да закупник напусти узету земљу. У више уговора се истиче да једини прихватљив разлог због којег закупник може да оде са земљишта јесте "рат или епидемија". Такав услов налазимо, на примјер, у уговору о закупу (*affictatio*) између Михајла, Марина и Петра Буће и Прибоја Остојића. Буће издају Остојићу у закуп неко земљиште код Тивта за 1 перпер и 6 гроша годишње, уз додатак да су "Прибоје и његови наслједници са породицом дужни да остану на том посједу и да га обрађују, његују и домаћински брину о њему. Ако Прибоје или његови наслједници због рата или епидемије оду и не врате се одмах након престанка рата или епидемије, уговор ће се сматрати поништеним."⁴³

У закупним уговорима је уочљиво да су намети били повољнији у временима недостатка радне снаге.

V. Посљедицама куге погођени су и бродски промет, односно поморска трговина. Према архивским подацима, имућније грађанство се склањало од куге ван града. Већ смо видјели да је супруга Марина Шимуновог за вријеме епидемије боравила на острву Шипан. За непосредну околину Котора је долазио у обзир само оток Св. Габријела, али тамо, изгледа, у XV вијеку више нијесу сви имали приступ. Године 1454. се у молби которских грађана, упућеној млетачким властима, тражи да се оток, који је некада припадао читавој општини, одузме племству које га узурпира и да се стави на располагање бјегунцима од епидемије.⁴⁴ Али како у Боки Которској и у околним водама нема довољно острва, сви који су могли склањали су се на бродове. Котор није имао довољно широко залеђе гдје су могли бјежати престрављени становници града. Спомени оток Св. Габријела (*Stradioti*), није могао да прими толико људи све и да је Венеција удовољила захтјеву за опште коришћење тамошње земље. Власници и сувласници бродова су имали у виду ову околност тако да при склапању уговора о заједничком власништву на барку или при запошљавању капетана нијесу заборављали да уврсте у уговор услов за случај епидемиолошке узбуне. На тај начин су се обезбиједили браћа Јаков и Леонард Аугустини де Естуло приликом запошљавања капетана барке. У уговору се дијели барка са опремом у вриједности од 110 дуката на три дјела између браће Аугустини и Миладина Милановића, под

⁴³ ИАК СН V, 18 (24. I. 1431): *...Cum condicione, quod dictus Pribio et sui heredes stare debeant super ipsum terrenum, semper cum sua familia ipsum laborando, cultivando et bene regendo. Et quod si quo tempore ipse Pribius vel sui heredes inde recederet et alio iret stare cum una sua familia propter guerram aut epidemiam, et non revertentur subito ad ... vineam predictam subito elapsa guerra vel epidemia ... dicta affictatio sit nulla ...*

⁴⁴ Г. Чремошник: *Которски дукали*, 174 (27. август 1454).

условом да ће у случају избијања куге читава барка бити на располагању браћи Аугустини "да спасе себе и припаднике своје фамилије". Миладинова породица ће имати право да буде примљена на палубу само у случају да буде здрава и док буде здрава.⁴⁵ Ту клаузулу разумијемо у том смислу да су се обољели, чим су се појавили први симптоми болести, без милости истјеривали из барке да не пренесу заразу на остале.

Браћа Аугустини нијесу посједовали само ову барку него су били власници још најмање једног брода. Када су склапали колеганцију - ортачко друштво за тај други брод, поставили су сличне услове за случај избијања куге. Можда исти тај брод је касније доживио бродолом и када је надокнађен новим бродом, обновљен је уговор са истим капетаном и поновљен услов за случај избијања куге.⁴⁶ Ако би дошло до епидемије, они који су посједовали више бродова, као у овом случају браћа Аугустини, користили би тај брод који је био тренутно на располагању у луци и који је био просторнији и комотнији итд. У сличном уговору о заједничком власништву барке између Трипа Болице и Николе Љубовог додаје се да се право склањања породица од куге на брод не наплаћује (... *dictum navigium pro duabus partibus sit ad petitionem dicti Tripici et suorum de domo et tertia pars dicti Nicolai pro eo et sua familia sine nabuli solutione...*).⁴⁷ Право склањања породице на палубу нијесу порицали ни странци када су примали которске капетане у заједничко власништво брода.

Барке су, дакле, биле спас. Чим су стављене на располагање за сврхе карантина, биле су, разумије се, неупотребљиве за трговачке послове и власници су трпјели знатне губитке. Колико је времена могла трајати опасност видимо из успутног податка наведеног у запису парнице Катарине Примове која је покушала да судским путем раскине вјеридбу. Катарина у свом свједочењу наводи да су између зарука и судског претреса протекле три године, од којих су она и њена породица провеле, због куге у граду, на броду читавих осам мјесеци!⁴⁸

Без обзира на губитке, чим би избила куга од највеће важности је било сачувати свој живот и својих најближих. Тада више нијесу били важни никакви морални обзир, одржање у уговору дате ријечи или имовински интереси. Власници бродова су настојали и превентивно да заштите своје барке и морнаре од сваког додира са заразом, како се види из уговора капетана Ивана Михаеловог из Млетака и власника брода Драга Лукиног из Котора. Брод чији је патрун био Радоња Брајковић из

⁴⁵ ИАК СН VII, 756 (26. VI. 1439): *Quod interveniente peste, quod Deus advertat, in civitate Catari vel districtu, ipsum barcosium sit totaliter ad postam et petitionem dictorum fratrum pro conservacione sua et suorum familiarium a peste, cum condicione, quod existente sana familia dicti Miladini teneatur eam recipere in barcosio et in ipso eam tenere durante peste, dummodo remaneat familia sua sana.* Сличне уговоре види исто, VII, 365 (18. II. 1442).

⁴⁶ ИАК СН VII, 288 (25. X. 1441); исто, IX, 7 (18. IV. 1444). Текст првог документа доносимо у прилогу. Поред сувласништва на најмање два брода, Јаков Аугустини је пловлио, вјероватно као ортак, на бродовима которског племића Лодовика Драго, како свједочи документација. Уп. ИАК СН VII, 88 (31. I. 1441).

⁴⁷ ИАК СН IX, 121 (14. IX. 1444).

⁴⁸ БАК II, 269, 17. XI. 1458; о Катарини види Л. Блехова - Челебић: *Жене ...*, 14.

Котора, требало је према уговору да плови са теретом на Корчулу и у Задар, али само ако у поменутиим мјестима не буде куге, и исто тако на Крф, под истим условом. Услов није постављен случајно у једном документу датираном г. 1437. када је куга већ куцала на врата Далмације.⁴⁹

VI. Наравно, куга није била само узрок трагедија него и прилика за криминалне елементе. Пљачкање, које се додуше тог часа окретало против самих лопова, заражених стварима обољелих, била је пропратна појава куге у временима расула без икаквих моралних скрупула. На опасност од насилног упада упозорава, према свједочењу документа, неки Грк "са брода" када у временима куге 1422. г. савјетује човјеку, коме је управо умро отац: "Ако нећеш да умреш, не остај сам кући." Лопови су вјероватно не само обијали куће на вијест да је у њима неко издахнуо, него и убијали оне који би касније могли свједочити. То је морнар добро знао, јер се вјероватно за својих путовања по Европи већ срио са том појавом. Савјетовани је доиста можда дуговао свој живот савјету овога Грка, јер га документи живог и здравог спомињу још 13 година касније.⁵⁰

Пљачкаши се нијесу заустављали ни на прагу црквених зграда. 13. фебруара 1438. биљеже документи молбу новоименованог опата самостана Св. Михајла на Шипану, о којем је већ било говора горе, да му црквене власти помогну да поврати опљачкани иметак самостана. Томо се јада бискупу Цонтарено да је приликом преузимања већ раскуженог самостана нашао зграду скроз израбљену. Нестале су своте новца, књиге, пехари, кревети, клупе, салвете, пешкири, кућне потрепштине, чак и самостанска документација; штавише, "синови бесправља", вјероватно из редова мјештана, провалили су, запосјели и користили црквене грангије⁵¹ и све могуће црквене некретнине. (Према опису самостан је располагао позамашним земљишним посједима и неколицином кућа). Бискуп је реаговао налогом да они који су отуђили и крију ствари из имовине самостана у року од 24 дана од објелодањења наредбе на зидовима дубровачких цркава врате ствари под пријетњом опште екскомуникације из цркве. Како се није знало ко су починиоци, екскомуникација би захватила становништво читавог острва. Бискуп је запријетио овако тешком мјером јер је сматрао пљачкање црквене имовине за посебно разбојништво злодјело које удара у темеље цркве и вјере.⁵²

Године 1431. Стефан Лауренцијев је тужио Добрушка Дапиковог да је истом повјерио на чување 4712 либри вуне у магацину да ју касније прода и пазар подијеле међу собом. Добрушко реплицира да је склонио вуну у магацин Живка де Бисте. 1420. године је, међутим, морао да бјежи из града јер је харала куга, а кад се вратио вуне у магацину више није било.⁵³

⁴⁹ ИАК СН VI, 185 (15. VI. 1437); слично АAV 3778 (4. В. 1437): ... *non faciendo <galea> tamen moram in aliquo loco vel terra Dalmatie ubi pestis esset....*

⁵⁰ ИАК СН V, 637 (13. XI. 1434). Текст документа види у прилогу I.

⁵¹ Грангије је термин за дионице самостанских земаља католичких самостана које су се распарчавале ради лакшег управљивања на мања имања.

⁵² БАК II, 56 (13. - 20. II. 1438).

⁵³ ИАК СН IV, 364 (10. XII. 1431).

Занимљив је докуменат из 1437. године који свједочи о томе да су се которске власти обрачунавале са стрвинарима које су користиле епидемију да се обогате. У њему Лукша Димитровић, трговац у Котору, презима на себе обавезу да надокнади Алегрету из Паштровића ствари које је његов брат Радић отуђио Алегретој супрузи за вријеме "куге која је избила за владавине кнеза Лоренца Виктури." Наводи да тако чини јер жели да избави брата из затвора у којему се на смрт разболио. Он и његови јемци гарантују исплату преко 100 перпера колико је вриједо плијен.⁵⁴ Из документа видимо да је Радић за крађу кажњаван затвором и пуштен уз кауцију за коју су јемчила најмање три лица - то јест његов брат, који се јавља као потписник документа уједно са јемцима (*cum pleciis*).

У исту категорију спадају спорови због ствари које су успаничени бјегунци из града склањали код познаника јер су знали да ће у њихове куће упадати пљачкашке банде. Када су се избјегли вратили кући, понекад нијесу могли изнудити своје драгоцене ствари. Стојна, жена неког Налиса, године 1437. тужила је Миладина Медјућа код којег је склонила ствари у "временима куге за владавине комеса Жана Балби."⁵⁵ Миладин је одмах признао да дугује на рачун поменутих ствари и неких ближе неспецификованих несређених рачуна противвриједност у висини од 64 перпера и 6 гроша и обавезао се на отплаћивање дуга.⁵⁶ Такође овај докуменат доказује да су которске власти сузбијале злодјела почињена за вријеме куге уколико је преостало тужилаца, као и посредовале у исправљању тих злодјела без обзира на дужину протеклог времена.

Помени куге у которским архивалијама што се бројности тиче не одговарају броју епидемија, који је био вјероватно већи. Мора да је куге било касних четрдесетих или педесетих година XV вијека, али не знамо тачно када. Свједоци у три судска процеса из друге половине педесетих се, запитани за тачан датум збивања претресаних у истрази, позивају на епидемију куге, не одредјујући притом тачно годину. Тада људи из неписменог пука нијесу бројили године сукцесивно него су их биљежили у памћењу према важним догађајима, какав је куга свакако била.⁵⁷

Разлог за то што до нас нијесу доспјеле вијести о свим епидемијама почива у непотпуности архивске грађе настрадале у пожарима и другим катастрофама. Ипак, чак и из ових малобројних докумената ја-

⁵⁴ ИАК СН VI, 83 (26. XII. 1437): *Luxa Dimitrovich, mercator de Cataro, volens suum fratrem Radichium, infirmum ad mortem, de carceribus extrahere pro rebus ablatis, ut dicat, per ipsum Radichium uxori dicti Alegreti tempore epidemie, que fuit sub regimine domini Laurentii Victuri olim comitis et capetanei Catari, sponte ... se obligavit debitorem principalem et plecium ac pagatorem Alegreto Petri de Pastrovichiis pro ... rebus ablatis usque ad summam pp C. .. vel plus ...*

⁵⁵ Жан Балби је био которски кнез између 1421 - 1431 г.

⁵⁶ ИАК СН VI, 106 (9. II. 1437): *... pro rebus sibi datis in custodiam per dictam Stoinam tempore pestis, que fuit tempore regiminis domini Johannis Balbi, olim comiti et capetanei Cathari....*

⁵⁷ У процесу арцхидијакона Ивана Палташића против свештеника Трипуна де Сити у вези са неоправдано присвајаним приходима цркве Св. Марка један од свједока наводи да је уплатио приход "године куге или 1456". БАК II, 165 (13. II. 1458). Године 1457. спомиње се у једном свједочанству "вријеме куге" без ближег одређења. БАК II, 133 (24. X. 1457); слично ибид., II, 68 (23. VIII. 1457).

сно се види да је куга погодила град са великом жестином и у више наврата и да се њена појава везује не само за поморски промет него и за домаће сукобе. Пропратна појава ратних дејстава била је често опсада града која је онемогућила допремање намирница и неометано снабдијевање водом.⁵⁸ Свој удио у томе имале су и природне катастрофе. Није случајно што су се епидемије шириле највише љети када је владала суша. Немирна политичка и тешка привредна ситуација узимала је данак у људству и остављала је дубоке ожиљке у свим групама становништва: међу свештенством исто као међу сеоским живљем, властелом исто као и пукком. У наредним вјековима таласи куге су долазили све рјеђе да би у XVIII вијеку нестали не само у Котору, него и широм Европе.

ПРИЛОГ I:

ИАК СН V, 637

7. новембар 1434.

Маруша, жена Марина Козомора, доказује уз помоћ свједока да је од Шима Болице добила на поклон чамац за услуге које му је пружала за вријеме епидемије куге 1422. године. Свједоци потврђују да је Шимо поклонио чамац у њиховом присуству. Радило се о чамцу који је користио Пахена Владов да са њим доведе воду и обавља послове. Пахена је извршио предају чамца сходно жељи умирућег. Маруша је према Пахеновој изјави касније продала исти чамац Теодору Владовом. На томе се запис завршава тако да не знамо како је гласио вердикт суда.

Очигледно је да је Болица умирао сам. У часу смрти крај њега се налазио берберин, који га је због одсуства или презапослености љекара вјероватно лијечио, Пахо Владов и Маруша која је обављала домаће послове.

У исказу првог свједока, Живола Петровог Краље, спомиње се неки Грк "са брода", вјероватно морнар залутао у Котор, чији брод у вријеме епидемије вјероватно није смио да напусти луку због карантина. Исти свједок описује да је у опустјелом граду, да не би остао сам код куће, пошао код Шима Болице који је остао у граду.

Intentio Marusse uxoris Marini Cosamor contra ser Tripichum Bindo

MCCCCXXXIII, indictione XII, die Sabato /XIII/ VII Novembri

Intendit probare et fidem facere Marusa uxor Marini Cosamor, quod quondam ser Semicus de Bolica, tempore quo vivebat, donavit dicte Marusse unum suum zopulum, quem petit dominus ser Tripicus, pro serviciis, que sibi fecit in sua infirmitate. Et hoc per:

⁵⁸ До блокаде је у описиваном раздобљу дошло најмање два пута, сигурно приликом рата око Тенедоса и Скадарског рата. Уп. Б. Крекић: *Дубровник и рај око Тенедоса (1378 - 1381)*, Зборник радова Византолошког института, књ. 5., Београд 1958, 27; А. Дабиновић, нав. дј., *passim*.

ser Paschoe de Vlado
 ser Theodorum de Vlado
 magistrum Andrea barberinum et
 Ziuole Petri Craglie.

MCCCCXXXIII, indictione XII, de XII Novembri

Testis:

Ziuole ... Petri Craglie testis productus, ut supra iuratus et examinatus per ser Johannem de Biste iudicem. Interrogatus, quid scit de contentis in dicta intentione eidem lecta et vulga citata ad eius plenam intelligentiam, dixit suo sacramento se tantum scire, videlicet: quod mortuo eius patre tempore epidemie, que fuit de 1422, quidam Grecus ex gancarolis⁵⁹ dixit dicto testi: "Si non vis mori, non dormias solus in domo." Tunc dictus testis ivit ad domum dicti Simici, qui manebat in civitate. Item Andrea barberinus cum eo et dicta Marusa. Qui Simicus erat infirmus et ipsi serviebat dicta Marussa <in> omnibus necessitatibus suis. Et quod ipso teste et magistro Andrea presentibus ipse Simicus donavit dicte Marusse dictum çopulum, quem tunc tenebat ser Pascoe de Vlado. Et aliud dixit <se> nescire.

Testis:

Magister Andrea barberinus testis productus, iuratus et examinatus per dictum dominum iudicem de contentis in dicta intentione, suo sacramento dixit se scire, quod ipso presente dominus Simicus donavit dicte Marusse dictum çopulum pro servitio ab eadem recepto. Et aliud dixit necire.

Testis:

Ser Pachena de Vlado testis productus iuratus et examinatus per dictum dominum iudicem de contentis in dicta intentione, suo sacramento dixit se scire tantum, videlicet: quod ipse ser Pachena tempore epidemie, que fuit de MCCCCXXII, habebat unum çopulum ser Simici de Bolica, cum quo ibat pro aqua et aliis suis serviciis. Et quod quadam die ipse ser Simicus vocari fecit ad se dictum testem et dixit ei: "Ego donavi meum çopulum, quem habes, Maruse, que mihi servit. Da ipsum sibi ad omne sue libitum voluntatis," et sic fecit. Quem çopulum ipse testis consignavit dicte Marusse et ipsa Marussa eum vendidit Theodoro de Vlado.

.....

ПРИЛОГ II:

ИАК СН VII, 288

25. октобар 1441.

Јаков и Леонард Аугустини изјављују да у заједничкој колеганцији (друштву) посједују попола барку са Никшом Ненадићем и Радичем, сином Матеја кожара. Ради се о барци коју су раније већ дијелили, али на три дијела. Од сада уговарају да половина барке са свом опремом припада

⁵⁹ Ganzarola, f, ganzarollus, ganzarolus; m - врста брода, ваљда теретног.

браћи Аугустини а друга половина Никши и Радичу. Никша ће бити патрун и пловиће са барком у корист обију страна; ако се упусти у кријумчарење, сам сноси губитке и трошкове оштећења. Не смије да плови у околини Котора без одобрења браће Аугустини. Постављен је услов да у случају епидемије барка мора да буде подијељена на два дијела која ће служити као прибјежиште породицама ортака.

Eisdem millesimo et indictione et die XXV Octobri. Ser Jacobus Augustini suo procuratorio nomine et Leonardi fratris sui ex una parte et Nixa Nenadich de Cataro ex alia parte contenti, confessi et manifesti fuerunt se, scilicet dictum ser Jacobum pro se et Leonardo fratre suo habere medietatem barchossii cum suis coredis, que ante habebant pro tercio pro indiviso cum Nixa Nenadich et Radichio Mathici cerdonis. Et Nixam Nenadich aliam medietatem dicti barchosii cum suis ceredis, pro eo quia dominus ser Jacobus nomine suo et procuratorio nomine sui fratris predicti pro medietate et dominus Nixa Nenadich pro alia medietate em..unt tercium dicti barchosii a Radichio Matici cerdonis per instrumentum publicum scriptum per me notarium infrascriptum presentibus millesimo, indictione et die. Quem barcosium regere et patronicare debet dominus Nixa cum utilitate et expensis amborum partium pro medietate. Cum conditionibus et pactis, quod, si per ipsum Nixam Nenadich et eius famulus committerent aliquod contrabandum, per quod dampnum (!) quod eveniret dicto barchosio in parte vel in toto, totum illud dampnum sit super ipsum Nixa patronum. Et quod in Cataro idem ser Nixa eum non possit nauicare .. sine licentia dictorum ser Jacobi et Leonardi fratrum vel alterius eorum, ut si ipsi egerent barchosio, possit eum habere pro eo nabulo, quod ab aliis reperiretur. Et ... conditione, quod adveniente peste, quam Deus advertat, dictus barchosius stare debeat ad petitionem dictorum fratrum pro medietate et dicti Nixe pro alia medietate pro refugio familiarum suarum. Et predicta omnia et singula suprascripta promiserunt dicte partes attendere et observare. Sub pena de quinque in sex. Actum Catari in cancellaria communitatis, presentibus:
domino Tripico de Margotio iudice
domino Marino quondam domini Tripici domini Michaelis de Buchia auditore.

.....

ПРИЛОГ III:

ИАК СН XXIII, 601 - 604

12. април 1503.

Тешко читљив, ужурбано писан докуменат са бројним граматичким пропустима билежи судски спор око завјештајне опорукe Луције Смољанић код које се сумња у валидност. Захтјев за судско поништење опорукe предаје Франческо Лукин Пасквали, адвокат градске благајне. Тражи да которски провидур Фосцарини испита сачиниоца и свједоке тестаментa и да га прогласи неважећим.

Први свједок, свештеник Бернaрд Прибиловић изјављује да тестамент који је он написао нијесу потписали свједоци у његовом присуству. Он је написао тестамент, потписао и отворен оставио Луцији. У

вријеме писања опоруке у собу је ушао свештеник Трифун Семерковић који га је савјетовао ако није знао да напише нешто на народном језику. Изјављује да је Трифун од њега посудио 16 перпера.

Други свједок, свештеник Трифун Пасквали, свједочи да га је Семерковић звао да потпише опоруку као свједок. Луција је Пасквалија призивала са балкона и тражила је да уђе у кућу, али Пасквали није хтио да улази у страху од заразе. Онда му је одозго бачена опорука коју је прочитао. Затим је запитао Луцију да ли је опорука у складу са њеном вољом и када је иста потврдила, затражио је перо и мастило. Како тога у кући није било, потписао је опоруку тек након 15 дана.

Свједок Марин Нарди изјављује да је уочи Тијелова⁶⁰ пролазио испред Луцијине куће која га је с прозора позвала да јој потпише тестамент. Журио је и због тога је потписао без читања садржаја.

Свједок свештеник Иван Драго даје исказ да је на Тијелово⁶¹ пролазио поред Луцијине куће и иста га је с прозора звала и молила да потпише опоруку. Сазнао је да је Луција оставила све Трифуну Владовом, али потпис је ставио тек 15 дана касније.

Пресуда вицекратора Јакова Антонија Аурија је уписана на маргини и одређује да у предмету опоруке важе легати, док се све остало конфискује. Трифун се заједно са својим адвокатом позива на одредбу о начину писања тестамената за вријеме епидемија.

Текст је написан на италијанском и латинском језику са бројним одступањима од језичке норме. Преносимо текст на латинском биљежених свједочанстава.

Testis:

Dominus presbyter Bernardus Pribilovich, testis productus et iuratus in verbo veritatis et examinatus ac admonitus suo iuramento super instrumentum originale antedictae quondam Lucie, relicte domini quondam Joannis Smolanovich, quod sibi instrumentum fuit et ostensum et testificatum, respondit:

Illud ipsum manu propria scripsisse sub die 14. Junii eius domine Lucie in absentia tantum testium subscriptorum predictorum. Testamentum, quod in omnibus affirmavit, dictus fuisse sic mansurum pro intentionibus predictae Lucie et Inde ad nonnullos dias, cuantos, non recordatur, subscripsit instrumentum et apertum dimisit in manibus predictae quondam Lucie.

Interrogatus, si ante<fato> se subscripserunt /se subscripserunt/ testes subscripti in ipso testamento, respondit suo iuramento presbyter Tripcus et Marinus et alius quidam se subscripserunt.

Interrogatus super interrogatoriis partibus adversis, respondit nescire aut presbyter Tripcus Stamorovich illum vocavit aut predicta Lucia.

Item interrogatus, quibus die, mense ac tempore scripsit predictum testamentum, dixit se testificasse ut super. Interrogatus de presenti instrumento, dixit in nullum intervenire preter ipsam Luciam que ...nabat predictum testamentum Eadem cascha in qua scribebat ipsum testamentum, ambulabatur presbyter Tripcus

⁶⁰ Уочи светковине Крисловог (Хрисловог) тијела, лат. *Corpus Christi*, то јест 14. јуна.

⁶¹ Слави се 15. јуна.

Semerkovich antedictus. Interrogatus, si ipse Tripchus potuit audire verba testatris, respondit, quod sic, et intercesisse quando ipse testis scribebat testamentum, ut aliquid in lingua vulgari scribere nesciebat, petebat a presbytero Triphone.

Et interrogatus, si interfuit, quando testes se subscripserunt sive quando fuit sigillatum testamentum, dixit nescire quando sigillavit ipsum super testibus. Aliud dixit nescire, sed tantum dixit, quod voluntate predictae Lucie fuisse pro ut in instrumento legitur. Super generalibus dixit se esse creditorem predicti presbyteri Triphoni de 16 pp mutuatis.

Die antedicta

Testis:

Presbyter Tripchus de Pasqualibus, testis productus et iuratus in verbo veritatis et examinatus ac admonitus suo iuramento dixit se in vigilia corporis Yhesu Christi proxime preteritis existens in eius domo cum maxima instantia requisitus fuit a presbytero Triphone Semerkovich, ut eat se subscribere testamento domine Lucie quondam Joannis Smogliani. Ipse testis ad instantiam presbyteri Triphonis se contulit ad domum predictae quondam Lucie et eam invenit stare ad balconum et ipsum illa rogabat ut in domum ascenderat. Cum noluit, et hoc propter timorem morbi, supradictus presbyter Tripchus Semerco, qui dictum instrumentum scribebat, tradidit illud ipsi testi ad legendum, quod idem legit et petiit ipsam Luciam, si erat contenta de continentiis in illo. Quae respondit, quod sic, ac dum ipse petiret pennam et atramentum ad subscribendum, sibi responsum fuit non esse (!). Ipse testis descendit, dimisso dicto testamento in manibus predicti presbyteri Triphonis Samerco et inde ad dias XV aut circa, requisitus a presbytero Triphone, se subscripsit predicto testamento et dixit se significare subscriptione ... sue manus.

Interrogatus super interrogatoriis antedictis, quod super interrogatoriis an quando legerat predictum testamentum an ipsa Lucia poterat illud intelligere, dixit, quod non Interrogatus, si, quando se subscripserat, intererat predictus presbyter Bernardus, dixit quod non, <sed> scit tantum presbyter<um> Tripchum Semercho et ipsum testem <fuisse>. Interrogatus, si aliquis alius se subscripserat, dixit non recordari.

Interrogatus, si interfuit, quando sigillatum fuit dictum instrumentum, dixit quod non et aliud dixit nescire, nisi prout supra fuit ratificatum <quando> legit testamentum, ipsa Lucia illud non poterat audire nec intelligere, sed tantum rogabat ipsum subscribere super generalibus et confirmavit.

Die antedicta.

Testis:

Ser Marinus quondam ser Nardi testis productus, iuratus ut ante et examinatus ac admonitus, suo iuramento dixit aliud nescire, produxit in vigilia Corporis Christi pertransians ante domum antedictae quondam Lucie, existente ad fenestram, ipsa <tra>didit ipsi testi quandam scripturam. Quando querens (!), quid esset, ipsa respondit esse eius testamentum, et rogavit ipsum testem, ut se subscribatur, dicens, quod multi illud sibi legerunt, et dicebat se esse contentam ... Anotatus in illo in ipsum testem intendabat illico descendere..... illud non perlegere, sed se tantum subscripsit et discensit, dimitendo ipsum testamentum <in manibus> dicte Lucie.

Interrogatus ut an aliud nescire nisi prout supra fuit testificatum super generalibus recto et confirmavit.

Die 16. Madii⁶²

Dominus presbyter Joannes de Drago, testis productus ut supra, iuratus in verbo veritatis et examinatus in absentia iudicis, quia dicat <se proficiscere> in hac hora Romam, admonitus et interrogatus super testamento quondam Lucie, suo iuramento dixit non recordari, salvo quod in festo Corporis Christi pertransiens ante domum habitationis <Lucie>, ipsa manebat ad fenestram et videns ipsum, rogavit ipsum ut se subscriberet ... suo testamento ipsius, dicens, quod omnia eius bona prout testamento relinquebat (!) presbytero Triphoni Vlatcovich super anima ipsius. Testis abiit et se non subscripsit, sed tamen inde ad dies quindecim subscripsit dimisso testamento <in manibus predictae Lucie> moriture. presbyteri Triphonis illud testamentum, sed aliud non recordatus. supra omnibus adversariis. Interrogatus supra omnibus dixit se non recordari nisi prout supra testificatis.

ПРИЛОГ IV

БАК I, 109

19. I 1436.

Повеља коју издаје которски бискуп Marin Contareno новом управитељу цркве Свете Марије од Ријеке. Стари управитељ, плебан⁶³ Никола Бућа, преминуо је од куге код цркве Св. Ловра изван града, гдје је у јулу 1435. г. и сахрањен. Бискуп је чекао са именовањем новог управитеља док се у град врате сви властелини и племићи који су у страху од заразе боравили ван града. Када је престала да пријети зараза и становници града се вратили, сазвао је бискуп за дан 28. новембра 1435. године скупштину свих држилаца патронатних права цркве Св. Марије од Ријеке у катедрали Св. Трипуна. У одлуци чији текст је дословно цитиран и након ратификације окачен на зид катедрале Св. Трифуна за новог управитеља цркве бира се Никола Виктури, син провидура Лоренца Виктурија.

Privilegium confirmatum electorum abbatum Sancte Marie de Fluminis

Nos Marinus Contareno, Dei at apostolice sedis gratia apiscopus Catarensis, universis et singulis hoc nostrum patens privilegium inspecturis, tenore presentium facimus manifestum, quod vacante ecclesia Sancte Marie Fluminis nostre dioecesis Catarensis per mortem dilecti filii quondam venerabilis viri domini plebani Nicolai de Buchia, ultimi rectoris dicte ecclesie Sancte Marie de Fluminis, defuncti de mensis Julii MCCCCXXXV extra civitatem Catari in contra Sancti Laurentii eius districtus, ubi propter pestem et epidemiam tunc vigentem in civitate Catari morabatur, volentes nos ob ipsius rectoris mortem dicte ecclesie salutabiliter providere et ita et taliter, quod dicta ecclesia nec ipsius iura dampnum vel iacturam aliquam paterentur, elegimus et confirmavimus et investivimus dilectum in Christo filium diaconum Nicolaum Victuri, filium spectabilis et generosi viri domini Laurentii Vic-

⁶² Ријеђе коришћен назив мјесеца маја се на латинском .

⁶³ *Plebanus* је латински израз за жупника или пароха у католичкој цркви.

turi honorabilis civis Venetorum, in rectorem dicte ecclesie cum omnibus iuribus et iurisdictionibus presentis dicte ecclesie spectantibus et pertinentibus, ut predictis plene constat in publico privilegio nostro pontificali sigillo communito et dato in nostro episcopali palatio catarensi die XIII Julii 1435, indictione XIII. Reservantes iura omnibus et singulis hereditariis et herentibus sue patronatus in dicta ecclesia tunc propter epidemiam absentibus a civitate. Qua quidem epidemia divina providentia evacuata et reductis nobilibus et civibus ad civitatem Catari, intendantes nos omnes in suis iuribus confirmare, mandamus nostrum patens edictum nostro pontificali sigillo communitum et datum in nostro palatio Catarensi die XXVIII Novembri MCCCCXXXV, indictione XIII, in valuis nostre cathedralis ecclesie Sancti Triphonis continens in effectum:

Quod omnes hereditarii et habentes ius patronatus in ecclesia superscripta Sancte Marie Fluminis de Cataro infra certum terminum in dicto nostro edicto statutum coram nobis comparere deberent cum iuribus suis. Et comparentibus coram nobis dilectis filiis nobilibus viris ser Georgio de Gimo, ser Matho quondam ser Nicolai de Besantis, ser Bascho et ser Marino fratribus filiis quondam ser Dapichi de Besanti cum iuribus suis supra inde, quorum iura, per nos visa et diligenter examinata, reperientes verissima, recepimus et acceptavimus, reservantes omnia iura omnium aliorum hereditariorum et herentium ius patronatus in dicta ecclesia comparentium de cetero coram nobis constit.... esse vera similiter acceptavimus gratiose. Qua propter predicti omnes hereditarii et habentes ius patronatus in dicta ecclesia ut supra, laudantes, approbantes et confirmantes electionem predictam, per nos factam de dicto dilecto filio Nicolao Victuri in rectorem dicte ecclesie Sancte Marie Fluminis, prout in dicto nostro privilegio electionis confirmationis et investitionis omnes unanimiter et una voce omni modo, via, iure et forma, quibus melius potuere et possunt, consenserunt, laudaverunt et confirmaverunt dictam electionem, confirmationem et investitionem per nos factam ut supra. Pro hac habentes firmum et ratum omne et totum id, quod actum, factum et confirmatum fuit in omnia superscripta. In quorum omnium testimonium et evidentiam plenam hoc patens privilegium fieri fecimus per Johannes (!) de Luxa, notarium et cancellarium communitatis Catari ac notarium et cancellarium nostri pontificali sigillo munimine roboratum iussimus dicto dilecti filio Nicolao Victuri generoso assignari.

Datum in nostro episcopali palatio Catarensi, die Jovis XVIII mensis Januarii MCCCCXXXVI, indictione XIII, presentibus:

ser Michaelae de Pelegrina iurato iudice civitatis Catari

ser Pascoe de Vlado auditore et

ser Conrado Crogho de Iustinopoli cancellario magnifici domini comitis Catari et aliis presentibus.

ПРИЛОГ V

БАК I, 25

август - септембар 1437.

Писмо дубровачког бискупа Антонија из Реате которском колеги Марину Сонтарено у којем одговара на Сонтареново писмо уручено од стране канцелара Ивана Лукше и капелана Николе Бјелана. Сонтарено је

тражио да се свештеник Томо Пасквали потврди у избору за опата само-стана Св. Михајла у Пакљеном на Шипану. Бискуп дубровачки се извињава што не може да удовољи Contarenovом захтјеву одмах јер у граду хара епидемија па су сви чиновници и чланови Вијећа напустили град, тако да је њему преостало само шест властелина који чувају град. Учтиво одбија Contarenov притисак за брзо рјешавање предмета. Тек за 27. наредног мјесеца, каже се у писму, заказана је скупштина на којој ће се питање претресати. Обећава да ће да подржи Цонтаренов став. Ипак, подсјећа адресата да патронатно право у спомињаној опатији имају многа црквена и лаичка лица која су дала допринос изградњи опатије и која су навикла да бирају опата и одлуку о избору шаљу папи на увид и потврду.

Frater Anthonius de Reathe ordinis minorum Dei et apostolice sedis gratia archiepiscopus Ragusinus sacreque theologie humilis professor reverendo in Christo patri et domino Marino Contareno Dei et apostolice gratia episcopo Catarensi et delegato apostolico, amico nostro cordialissimo

Copia litterae regiminis Ragusii super dicto negotio

Reverendo in Christo patri et amico nostro cordialissimo de manu viri prudentissimi ser Johannis de Luxa cancellarii et nuntii vestri die hoc accepimus litteras reverende paternitatis vestre, quibus in effectu, ut delegatus apostolici... regiminis... nostr.. rogatis, ut presbyterum Thomam Pasqualis, quem nuper mandato apostolico scribitis abbatem monasterii Sancti Michaelis de Pechna conservasse vellimus habere in ea poscenda possessione eiusdem monasterii favorabiliter recomissum. Ad quam possessionem sibi assignandam destinavit huc paternitas vestra prefatum cancellarium una cum venerabili viro presbytero Nicolao Bielani capellano suo. Ad quas litteras tum pro nostra excusatione tum pro veri attestatione respondentes dicimus, quod ob epidimiam, que hactenus hanc nostram urbem afflixit, omnes nobiles regiminis ac consiliorum nostrorum, qui timore portenti ab extra se reduxerunt, nondum ad Lares proprios redierunt, nobis solummodo sex nobilibus ad ipsius urbis custodiam remanentibus. Ex quo nil paternitati vestre hac in re... dicere vel facere satis valemus, cum nullam penitus habeamus facultatem. Verumtamen, quia ad tardius per totum vigessimum septem proxime futurum regimen nostre civitatis cum suis consiliis et nobilibus pristino suo more adesse debere stabilitum et decretum est. Fortassis erit precibus, quibus possumus paternitati videlized qua... et prudentia et humanitate dotatam fore scimus ab intimis precamur, ut tum pro vestra singulari complacentia tum etiam pro omni bono et honestissimo respectu velit in facto? dicte abbatie ad prefixum terminum XX Septembri predictum supersedere et nequaquam premitu ad ulteriora procedere tunc regimen nostrum et eos qui deputati erunt ad hoc studio, et diligentia fiet, quicquid ratio iuris persuabit. Commemorando Vestre paternitati, quod abbatia predicta habet patronos suos quam plures tum canonicos tum seculares in ea ius patronatus foventes, qui ab edificatione ecclesie ipsius abbatie usque in hodiernum semper abbatem illius eligere consueverunt et electionem ad sanctissimum dominum nostrum dominum Papa confirmandam deducere et qui hac prorsus ignari ab extra constituti sunt ut cunctis notissimum est. Ad quecumque p. v grata nos paratissimos offerentes.

ПРИЛОГ VI

БАК I, 21

23. VIII 1437.

Приупитан од стране Рафаела, нотара Млетака, которски бискуп Marin Contareno објашњава како је дошло до именовања Николе Виктурија на упражњено мјесто плебана цркве Св. Марије од Ријеке. Стари плебан је умро од куге, "у виноградима иза града". Будући да се бискуп прибојавао да у опустјелу цркву не упане неко ко би отуђио њена добра, и видјевши да су се властелини и пучани разбјежали због куге, у намјери да спријечи даље погоршавање стања, одлучио је на своју руку да се за новог жупника постави Никола Виктури, син кнеза Лоренција Виктурија. Бискуп је тако учинио без питања самог Лоренца Виктурија. Када је он за то сазнао, тражио је да се иста црква повјери неком которском свештенику, његовом пријатељу. Бискуп је остао при својој одлуци што се показало исправним јер се Лоренцо показао као добар домаћин: одмах након преузимања управе посадио је опустјеле винограде, поправио црквене зграде, вратио отуђене црквене предмете и платио је управника са пристојном платом од 20 дуката. Није, међутим, хтио да преузме цркву на себе. На крају је, натјеран од бискупа, пристао у име сина.

Када су се вратили у град, уживаоци патронатних права цркве одржали су скупштину на кој су потврдили Николино именовање, с тим да се држи у тајности начин избора, "јер је град толико мален да оно што се каже на једном његовом крају одмах се сазна на другом." Наиме, бискуп није поступио у складу са прописаном процедуром, заобишао је старатеље цркве и чак самог провидура. Ипак, с обзиром на ванредно стање управна скупштина се задовољила са датим објашњењем.

..... in Christi patris et domini Marini Contareno, Dei et apostolice sedis gratia episcopi dignissimi Catharensis, scriptum per me Johannem de Luxia cancellarium communis Cathari de eius mandato die XXVII mensis Maii MCCCCXL, indictio-
ne IIIa. Requisitioni et interrogationi sibi facere per prudentem et circumspectum
virum ser Raphaelem ..sadna notarium magnificorum dominorum advocatorum ci-
vitatatis Venetorum parte dominorum suorum, quod dicat, quid scit de collatione
.....ficii Sancte Marie Fluminis de Cataro. Cuius alias investitus tunc comite Cata-
ridixit huc vera fuisse, videlizet:

Quod dum de anno Domini MCCCCXXXV de mensis Julii vigiret epidemia in ci-
vitate Cathari, ipsa civitas ab omnibus fuit totaliter derelicta ita, quod cum domino
comite et prefato domino episcopo inter laicos et cos computatis officialibus non
remanserunt in Cataro homines ultra decem et septem. In quo mensis Julii extra ci-
vitatem ad vineas obiit morbo plebanus dicte ecclesie Sancte Marie Fluminis, que
est redditus annualis ducatorum LX in LXX curam animarum, non habens cum ec-
clesia et omnes ecclesie Sancti Triphonis Catari et districtus Catari sive cappelle ca-
tedralis ecclesie Sancti Triphonis Catarens. Qua quidem ecclesia vacante, dum ip-
se dominus episcopus a multis inmeritis molestaretur, dubitans, ne ipsa ecclesia in-
petraretur in curia ab aliquo, qui ipsam et eius bona ac possessiones consumeret, ut
per elapsum factum fuerat, videns, quod omnes nobiles et populares a civitate abe-

rant ob epidemiam suprascriptam, volens dicte sue ecclesie providere et dotali
 dicta ecclesia et eius possessio in el.....rentur et non deteriorarentur, ut hac-
 tenus fecerant, proprio motu et pura consciencia constituit, vocavit et ordinavit cle-
 ricum Nicolaum Victuri filium dicti domini Laurentii rectorem et plebanum eccle-
 sie suprascripte, nulla sibi facta requisitione nec supplicatione per aliquem ipso do-
 mino Laurentio nec per ipsum dominum Laurentium. Qui dominus Laurentius ip-
 sum dominum episcopum instanter rogavit, ut dignaret dictam ecclesiam conferre
 cuidam presbytero catarensi amico suo. Cuius domini Laurentii preces et supplica-
 tiones idem dominus episcopus non acceptavit, habens in animo ipsam ecclesiam
 proprio motu conferre filio dicti domini Laurentii Victuri, ut per viam ipsius domi-
 ni Laurentii dicta ecclesia et eius possessiones meliorarentur, ut est factum. Nam in-
 mediate habita dicta ecclesia, ipse dominus Laurentius plantavit vineas antea non
 laboratas, reaptavit domos ipsius ecclesie, que minabantur ruire, recuperavit cru-
 cem argenteam et calices occupatos. Emittit de suo proprio misale, paramenta et vi-
 carium constituit cum decenti salario, scilicet ducatis viginti, qui vacat ecclesie
 superdicte. Quam ecclesiam per sex dies continuos dominus Laurentius acceptare
 recusavit. Et tandem compulsus per dictum episcopum, nesciendo talem rem si-
 bi vetitam esse, pro sua commissione idem dominus Laurentius magis compulsio-
 ne dicti domini episcopi, quam voluntarie, dictam ecclesiam predicto eius filio ac-
 ceptavit. Post predicta autem cesata epidemia et reversis civibus
⁶⁴ edictum
 in ecclesia Sancti Triphonis. Quod omnes habentes ius patronatus in ecclesia
 Sancte Marie Fluminis comparuerunt cum iuribus suis. Ex quibus habenti-
 bus ius patronatus comparuerunt ser Gregorius de Gimo, ser Marchus de Besanti,
 ser Bascoe et ser Marinus quondam ser Dapici de Besanti fratres, ser Basilius et ser
 Nicolaus fratres quondam Marini de Besanti et plures alii, qui dicebant se habere
 ius patronatus in dicta ecclesia. Et acceptantes electionem dicti Nicolai Victuri, ra-
 tificaverunt et confirmaverunt ipsum in rectorem et plebanum ecclesie Sancte Ma-
 rie superdicte. Ut de hoc patet publicum privilegium super inde factum. autem,
 ut per dominum Laurentium Victuri hereditariis dicte ecclesie dixit idem do-
 minus episcopus se de predictis nil scire nec fuisse verum. Quia civitas est tam par-
 va quod que dicuntur in uno loco de presenti sciunt in alio. Ita, quod stante ipso do-
 mino episcopo in medio civitatis, de presenti scivisset. Et si hec fuissent ubi pro-
 prio motu sibi dederat dictam ecclesiam, illico eam sibi retro cepisset.

Напомена:

<...>

 /.../

допуне палеографа
 нечитка мјеста
 прецтано од стране нотара.

⁶⁴ Горња ивица фолијума недостаје.

Lenka BLEHOVA ČELEBIĆ

*REFERENCES TO THE PLAGUE IN THE KOTOR
NOTARY RECORDS 1326-1503.*

Summary

The article summarizes the references to the plague in the documentation of the Kotor state and Episcopal archives. According to the specific references found in the Kotor archives, the plague ravaged Kotor in the years 1400, 1422, 1430, 1435, 1503 and 1572 and according to Venetian documents, 1433. These were probably not the only epidemics to break out in this region. Plague also surfaced in the late 40's or 50's of the XV century. We can likewise conclude with some certainty that the plague appeared in the XIV century, as supported by documents from other regions - Venetian documents register the plague as far back as 1363.

Based on the available documents, we will form an idea of the impact the plague had on the church and its priests. We will also note its role in the deepening of the agrarian crisis of the time. Each attack of the plague also had highly damaging consequences for the backbone of the Kotor economy - maritime trade. Further, we will portray the varying reactions of the population to the medical measures taken by the Venetian authorities which amounted to a losing battle with the disease. Finally we will describe the criminal activities which times of plague brought with them.

The plague was closely tied to military conflict. One of the conflicts which were followed by an outbreak of the plague was the War of Skadar (1419 - 1423). This epidemic is the best attested. Conversely, there is no mention of the mass-epidemic of the Black Death in 1438 which severely struck neighbouring Dubrovnik and most probably reached Kotor which had close cooperation with Dubrovnik.

Along with the article are supplied transcriptions of some of the documents we used in this article. This is hitherto unpublished material.